

Journal of Social Science and Buddhist Anthropology

วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ

<https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JSBA/index>

Wat Wang Tawan Tok Nakhon Si Thammarat, Thailand

pp. 71-83

บทความวิชาการ

การเจริญพระพุทธรณ์ “รัตนสูตร” เพื่อเยียวยาจิตใจประชาชนไทย
ในท่ามกลางสถานการณ์การแพร่ระบาดของ
ของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)*
PRAYING OF THE BUDDHIST MANTRA "RATTANA SUTRA" TO HEAL
THAI PEOPLE'S MINDS AMID THE EPIDEMIC SITUATION OF
THE CORONAVIRUS DISEASE 2019 (COVID-19)

กฤษณา ฉิมพลีวัฒน์¹

Kritsada Chimpleewat¹

¹วิทยาลัยชุมชนระนอง

¹Ranong Community College, Thailand

¹Corresponding author E-mail: kritsadarx2529@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอผลการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดการเจริญพระพุทธรณ์ “รัตนสูตร” ตามมติครั้งที่พิเศษ 4/2564 ลงวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2564 ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เพื่อการเยียวยาสภาพจิตใจของประชาชนในท่ามกลางสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ซึ่งในสถานการณ์ดังกล่าวนี้ นอกจากจะส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคมและการศึกษารวมถึงสุขภาพของประชาชนแล้วยังส่งผลกระทบต่อสภาพจิตใจของประชาชนด้วยเช่นกัน เพราะในอีกมิติหนึ่งได้สร้างความตื่นตระหนกและความวิตกกังวลให้กับประชาชนอย่างมาก อีกทั้งยังมีข่าวในเชิงลบอีกมากมายที่ถูกนำเสนอผ่านสื่อสังคมออนไลน์อย่างต่อเนื่อง รวมทั้งจากการประกาศนโยบายหรือมาตรการเยียวยาต่าง ๆ ของภาครัฐก็ยังคงส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่และการประกอบอาชีพของประชาชน และปัจจัยเหล่านี้ล้วนมีอิทธิพลต่อสภาพจิตใจของประชาชนเป็นอย่างมาก ผลการศึกษาพบว่า การเจริญพระพุทธรณ์เป็นการขจัดภัย 3 ประการ ตามที่ปรากฏอยู่ในพระ

* Received 24 November 2022; Revised 21 December 2022; Accepted 24 December 2022

สูตร คือ “ทุพภิกขภัย” “อะมะนุสสะภัย” และ “โรคะภัย” ให้หมดไป ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดของ สำนักงานพระพุทธศาสนาโดยมหาเถรสมาคมที่ต้องการช่วยเยียวยาจิตใจของประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดในครั้งนี้ โดยการดำเนินการในครั้งนี้อยู่หลักตามพุทธบาลี “มโนปุพฺพงฺคมา ธมฺมา, มโนเสฏฺฐา มโนมยา, มนสา เจ ปทุญฺฐุสฺสน” ซึ่งแปลว่า “ใจเป็นนาย กายเป็นบ่าว” เพราะเชื่อว่าหากมีสุขภาพจิตดี สุขภาพกายจะดีตามไปด้วย โดยกิจกรรมดังกล่าวเริ่มครั้งแรกที่วัดโพธิ์ ในวันที่ 11 พฤษภาคม พ.ศ. 2564 จากนั้นจึงดำเนินการทุกวัดทั่วประเทศ

คำสำคัญ: การเจริญพระพุทธมนต์ “รัตนสูตร”, การเยียวยาจิตใจประชาชน, ผลกระทบจาก COVID-19

Abstract

The objective of this article presents the results of a study on Praying of the Buddhist mantra "Rattana Sutra" concept, following special resolution 4/2564 dated May 5, 2021, B.E. of the National Office of Buddhism to heal the mental state of the people in society amid the epidemic situation of the Coronavirus Disease 2019 (COVID-19). This situation affects the economy, society, and education, and public health and people's mind. Because on the other hand, it has created great panic and anxiety for the people. There is also a lot of negative news was presented continuously through social media. Including the announcement of various government policies or measures that still affect people's livelihoods and careers and influence the mental state of people greatly. The results showed that the purpose of reciting the Sutra is to eliminate all three dangers as they appear in the Sutra, namely a famine, ghost and disease. This is consistent with the concept of the Office of Buddhism by the Sangha who wants to heal people's minds affected by this epidemic situation. It is an operation based on the principle of the mind as the master while the body is the slave. Because they believe that mental health is good physical health will be good as well. And such activities it started on May 11, 2021, the first day at Wat Pho and then proceed to all temples across the country.

Keywords: Rattana Sutra, The latest covid-19 situation, Impact of COVID-19

บทนำ

จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ที่ยังคงเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ส่งผลกระทบต่อไปยังทุกภาคส่วนของสังคมอย่างรุนแรง และข้อมูลจากศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) หรือ ศบค. รายงานว่า สถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) จาก 218 ประเทศทั่วโลก มียอดผู้ติดเชื้อรวม 159,596,606 ราย เสียชีวิต 3,317,492 ราย อัตราเสียชีวิตประมาณร้อยละ 2.1 ขณะที่ สถานการณ์ภายในประเทศไทย พบผู้ป่วยรายใหม่ 1,919 ราย เสียชีวิตสะสม 452 ราย คิดเป็นร้อยละ 0.52 และหากเปรียบเทียบข้อมูลการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ในแต่ละช่วงเวลา พบว่า ระยะเริ่มแรกของการแพร่ระบาดในปี พ.ศ. 2563 มีผู้ป่วยทั้งสิ้น 6,772 ราย และเสียชีวิตสะสม 67 คน คิดเป็นร้อยละ 0.82 ในระยะที่สองจากวันที่ 1 มกราคม – วันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2564 พบผู้ป่วยทั้งสิ้น 21,035 ราย และเสียชีวิตสะสม 27 คน คิดเป็นร้อยละ 0.13 ในขณะที่สถานการณ์ล่าสุดนับจากวันที่ 1 เมษายน – วันที่ 11 พฤษภาคม พ.ศ. 2564 พบผู้ป่วยยืนยันสะสมทั้งสิ้น 58,061 ราย และผู้ที่ยกเว้นแล้ว 29,611 ราย รวมทั้งมีผู้เสียชีวิตสะสม 358 คน คิดเป็นร้อยละ 0.62 (ศูนย์บริหารสถานการณ์ โควิด-19 (ศบค.), 2564) ซึ่งจะเห็นได้ว่ายอดผู้เสียชีวิตยังคงเพิ่มขึ้น

สถานการณ์ล่าสุดพบว่า เชื้อไวรัสดังกล่าวมีความรุนแรงมากขึ้นกว่าเดิม โดยสามารถแพร่กระจายและติดต่อได้ง่ายกว่าที่ผ่านมา ซึ่งจากโดยทั่วไปหากเป็นเชื้อที่มีการแพร่ระบาดในระยะแรก เมื่อเวลาผ่านไป 7 วัน เชื้อจะลดน้อยลง แม้ว่าผลตรวจ PCR เป็นบวกแต่จะเพาะเชื้อไม่ขึ้น แต่เชื้อไวรัสในสถานการณ์ล่าสุดนี้ผ่านไป 10 วัน ก็ยังสามารถเพาะเชื้อขึ้นได้ แสดงว่าเชื้อไวรัสสามารถอยู่ในร่างกายคนได้นานขึ้น และยังพบกลุ่มผู้ป่วยที่มีสุขภาพแข็งแรงมีอาการปอดอักเสบติดเชื้อได้เร็วกว่าเดิม ส่งผลให้เริ่มมีอาการมากขึ้นภายในระยะเวลาไม่ถึง โดยปริมาณเชื้อในโพรงจมูกและในเสมหะมีมากกว่าเดิม ในสถานการณ์ที่เป็นอยู่ขณะนี้พบว่ามีผู้ป่วยอาการหนักในห้องไอซียูมากขึ้น (กรุงเทพมหานคร, 2564)

ราชวิทยาลัยอายุรแพทย์แห่งประเทศไทยได้ประกาศวิกฤตการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 โดยขอให้รัฐบาลเข้มงวดในมาตรการลดการแพร่กระจายเชื้อ เพื่อลดความเสี่ยงที่จะทำให้เกิดอุปสรรคในระบบการรักษาพยาบาล โดยที่พลอากาศโท นายแพทย์อนุตตร จิตตินันท์ ประธานราชวิทยาลัยอายุรแพทย์แห่งประเทศไทย ออกประกาศที่ รอ.ทั่วไป 54/2564 เรื่อง วิกฤตการณ์ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) โดยใจความสำคัญระบุว่า มีผู้ป่วยเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก ทำให้เตียงในโรงพยาบาลส่วนใหญ่ที่เตรียมไว้สำหรับผู้ป่วยโควิด-19 ไม่เพียงพอ ทำให้ต้องปรับใช้เตียงสำหรับผู้ป่วยทั่วไปมาเป็นเตียงดูแลผู้ป่วยโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ประกอบกับอาการของผู้ป่วย ในครั้งนี้มีอาการปอดบวมมากขึ้น ทำให้ต้องใช้เครื่องช่วยหายใจเป็นจำนวนมากจนเกินประสิทธิภาพของการดูแลที่เหมาะสมของบุคลากรทางการแพทย์ ซึ่งจะมีส่วนที่ทำให้ผู้ป่วยจากโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-

19) และผู้ป่วยอาการหนักจากโรคอื่นมีอัตราการเกิดภาวะแทรกซ้อนและเสียชีวิตเพิ่มขึ้น (อนุตตร จิตตินันท์, 2564) ; (ประชาชาติธุรกิจออนไลน์, 2564) ในขณะที่นพ.ทวิทรัพย์ ศิรประภาศิริ ผู้ทรงคุณวุฒิ กรมควบคุมโรค กล่าวถึงสถานการณ์การแพร่ระบาดในขณะนี้ว่า แม้ว่าผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยใหม่ในระดับประเทศรวมทั้งกรุงเทพมหานครและปริมณฑลเริ่มชะลอตัวลง แต่ก็ยังมีจำนวนสูงอยู่โดยในขณะนี้ผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยใหม่ถึง 2,000 คนต่อวันและผู้ติดเชื้อที่เริ่มจะมีอาการรุนแรงและมีความจำเป็นต้องได้รับการรักษาในสถานพยาบาลและใช้ห้องไอซียู ยังมีจำนวนเพิ่มขึ้นเช่นกัน (สำนักข่าวอิศรา, 2564)

กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุขให้คำแนะนำว่า ทั้งภาครัฐและภาคประชาชนในทุกพื้นที่ยังคงต้องเฝ้าระวังอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะกลุ่มผู้มีความเสี่ยงสูงซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ที่สัมผัสกับผู้ติดเชื้อ และเพื่อลดการแพร่กระจายเชื้อจากตนเองไปสู่บุคคลอื่น ควรปฏิบัติตามคำแนะนำโดยกักตัวอยู่ในที่ที่ปกอาศัยอย่างน้อย 14 วัน นับแต่วันที่เดินทางจากพื้นที่ระบาดหรือวันสุดท้ายที่สัมผัสผู้ป่วย รวมทั้งหลีกเลี่ยงการอยู่ใกล้ชิดบุคคลอื่น โดยเฉพาะในห้องที่ใช้เครื่องปรับอากาศ ไม่คลุกคลีกับเด็กและผู้สูงอายุ นอกจากนี้แล้วยังต้องสังเกตอาการตัวเองและวัดไข้ทุกวัน กล่าวโดยสรุปคือให้ปฏิบัติตามมาตรการจากกระทรวงสาธารณสุขอย่างเคร่งครัด (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), 2564)

จากสถานการณ์ล่าสุดของการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ประกอบกับการนำเสนอข้อมูลข่าวสารจากภาครัฐอย่างต่อเนื่อง และถึงแม้ว่าการนำเสนอข้อมูลข่าวสารนั้นเป็นไปเพื่อให้ประชาชนได้รับรู้ข้อเท็จจริง แต่อย่างไรก็ตาม การนำเสนอข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ในอีกมิติหนึ่งก็ได้สร้างความตื่นตระหนกและความวิตกกังวลให้กับประชาชนอีกด้วยเช่นกัน อีกทั้งยังมีข่าวในเชิงลบอีกมากมายที่ถูกนำเสนอผ่านสื่อสังคมออนไลน์อย่างต่อเนื่อง รวมถึงการประกาศมาตรการต่าง ๆ จากภาครัฐที่ยังคงส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่และการประกอบอาชีพของประชาชน ซึ่งปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีอิทธิพลต่อจิตวิทยาของผู้คนในสังคมทั้งสิ้น โดยส่งผลกระทบต่อสภาพจิตใจของประชาชนเป็นอย่างมากและเมื่อเป็นเช่นนี้ มหาเถรสมาคมจึงได้มีมติครั้งที่พิเศษ 4/2564 ลงวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2564 เรื่อง “การเจริญพระพุทธมนต์บท รตนสูตร” โดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้แจ้งว่า ตามที่ได้มีการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ซึ่งในสถานการณ์ล่าสุดได้แพร่ขยายออกไปเป็นวงกว้างโดยแพร่กระจายออกไปในหลายพื้นที่ของประเทศอย่างรวดเร็ว ทำให้มีผู้ติดเชื้อสะสมและผู้ติดเชื้อรายใหม่เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก และได้มีผู้เสียชีวิตจากการติดเชื้อมีแนวโน้มจะเพิ่มจำนวนมากขึ้น ทำให้เกิดผลกระทบต่อคณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชน ทั้งทางด้านจิตใจและความเป็นอยู่ และเพื่อเป็นขวัญและกำลังใจแก่ประชาชน และความเป็นสิริมงคลต่อประเทศ เพื่อให้ประชาชนมีขวัญกำลังใจมีสติในการใช้ชีวิตประจำวันให้ปลอดภัยจากการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) จึงเห็นควรให้วัดทั่วราชอาณาจักรและวัดไทยในต่างประเทศ อัญเชิญบท “รตน

สูตร” มาเจริญพระพุทธรูป (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2564) โดยที่การดำเนินการดังกล่าวจะเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยสร้างขวัญและกำลังใจให้กับประชาชนและเพื่อช่วยให้ประชาชนได้ใช้ชีวิตอย่างมีสติ และการใช้บทสวดมนต์ “รัตนสูตร” เพื่อเยียวยาจิตใจประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ดังนี้

ผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)

การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) นั้นเป็นภาวะวิกฤติที่ค่อนข้างรุนแรงเพราะการแพร่ระบาดได้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานาน และส่งผลกระทบต่อทุกภาคส่วนของสังคมทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสาธารณสุข และด้านการศึกษา อีกทั้งยังได้สร้างแรงกดดัน ความเครียด ความวิตกกังวล และภาวะท้อแท้ (สาธิต ปิตุเตชะ, 2564) ผลการวิจัยของ สมประวิณ มั่นประเสริฐ ยังพบว่า เศรษฐกิจโลกมีแนวโน้มปรับตัวลดลงร้อยละ 3.2 และเศรษฐกิจอาเซียนจะลดลงประมาณร้อยละ 2.1 – 5.4 โดยเฉลี่ยจากสถานการณ์ปกติ โดยในส่วนของประเทศไทยคาดว่าจะได้รับผลกระทบมากที่สุดในบรรดากลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียนจากการที่นักท่องเที่ยวลดลงกว่าร้อยละ 60 เมื่อเทียบกับปีที่ผ่านมา ซึ่งทำให้เกิดการขาดตอนของห่วงโซ่การผลิตทั้งในและต่างประเทศ และผลของตัวทวีคูณยังอาจทำให้การเติบโตของเศรษฐกิจไทยในปีนี้อาจลดลงถึงร้อยละ 5.4 โดยธุรกิจท่องเที่ยวเป็นธุรกิจที่ได้รับผลกระทบอย่างมาก โดยก่อนการเกิดสถานการณ์โควิด-19 (สมประวิณ มั่นประเสริฐ, 2563) ธุรกิจการท่องเที่ยวเป็นภาคธุรกิจสำคัญที่เป็นแรงขับเคลื่อนเศรษฐกิจภายในประเทศไทย มีผลกระทบทางบวกต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศโดยตรงในหลายระดับ อาทิเช่น ทำให้เกิดการจ้างงานเกิดการกระจายรายได้สู่ภาคธุรกิจการท่องเที่ยวและชุมชนในแหล่งท่องเที่ยว (วิดิเนียร์ มายอร์, 2555) สถานการณ์การท่องเที่ยวภายในประเทศ ปี พ.ศ. 2562 ที่ผ่านมา พบว่า ชาวไทยเดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศ 166 ล้านคน – ครั้ง ลดลงร้อยละ 0.06 เมื่อเทียบกับปีที่ผ่านมา และถึงแม้ว่าการท่องเที่ยวในเมืองหลักและเมืองรองจะมีจำนวนใกล้เคียงกับปีที่ผ่านมา แต่จะพบว่าการท่องเที่ยวเมืองรองเพิ่มขึ้นร้อยละ 0.88 เมื่อเทียบกับปีก่อนหน้า ส่วนการท่องเที่ยวเมืองหลักลดลงร้อยละ 0.49 เมื่อเทียบกับปีก่อน ส่วนรายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวในประเทศไทยอยู่ที่ 1.08 ล้านล้านบาท เพิ่มขึ้นร้อยละ 1.18 ซึ่งจังหวัดที่มีรายได้จากการท่องเที่ยวของชาวไทยสูงสุด 3 อันดับแรก คือ กรุงเทพฯ เชียงใหม่ และภูเก็ต (กองเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและกีฬา, 2563) รายได้จากภาคธุรกิจการท่องเที่ยวภายในประเทศไทยในปี พ.ศ. 2562 ที่ผ่านมาจึงมีจำนวนสูงถึง 3.01 ล้านล้านบาท เพิ่มขึ้นร้อยละ 2.37 เมื่อเทียบกับปี พ.ศ. 2563 (พิพัฒน์ รัชกิจประการ, 2563) และทำให้ประเทศไทยมีรายได้จากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวสูงเป็นอันดับที่ 4 ของโลก แต่อย่างไรก็ดีในช่วงเดือนมีนาคม ปี พ.ศ. 2563 ที่ผ่านมา ผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ทำให้รัฐบาลต้องประกาศใช้

มาตรการควบคุมและป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสดังกล่าว ซึ่งส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจภายในประเทศอย่างรุนแรง โดยเฉพาะธุรกิจการท่องเที่ยวและบริการซึ่งไม่ว่าจะเป็นธุรกิจโรงแรม หรือร้านค้า ต่างได้รับผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และผลกระทบที่เกิดขึ้นได้ขยายวงกว้างและส่งผลไปยัง กลุ่มผู้ขายสินค้า กลุ่มผู้ผลิตสินค้า กลุ่มแรงงาน และกลุ่มผู้ให้บริการในที่สุด

ส่วนในภาคการศึกษานั้นก็ได้รับผลกระทบอย่างมากเช่นกัน สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ส่งผลให้รูปแบบและวิธีการจัดการเรียนการสอนเปลี่ยนแปลงไป โดยในช่วงเวลาที่มีการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 เริ่มมีความรุนแรงขึ้นนั้น ภาครัฐโดยกระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศขยายเวลาการปิดภาคเรียนเนื่องจากเกิดสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 (กรุงเทพฯธุรกิจ, 2563) ทำให้การเปิดภาคเรียนช้ากว่าปกติและมีคำสั่งให้จัดการเรียนการสอนในระบบออนไลน์ ในสถานศึกษาที่มีความพร้อมทั้งด้านเทคโนโลยีและบุคลากรก็จะสามารถดำเนินการได้ทันที ในขณะที่บางสถานศึกษาที่อาจจะมีความพร้อมด้านเทคโนโลยีแต่ยังขาดความพร้อมด้านบุคลากรที่มีความรู้ทางเทคโนโลยี โดยเฉพาะตัวผู้บริหารสถานศึกษาเองก็อาจจะเกิดปัญหาและอุปสรรคต่อการบริหารจัดการสถานศึกษาและส่งผลกระทบต่อไปยังกระบวนการจัดการเรียนการสอนในที่สุด นอกจากนี้นโยบายดังกล่าวยังส่งผลกระทบต่อไปยังนักเรียนและผู้ปกครองด้วยเช่นกัน เพราะการเรียนในระบบออนไลน์ย่อมต้องอาศัยโครงข่ายอินเทอร์เน็ตและอุปกรณ์เสริมที่เกี่ยวข้อง ซึ่งนโยบายหรือมาตรการดังกล่าวกลับเป็นการเพิ่มภาระค่าใช้จ่ายให้กับบรรดาผู้ปกครองในสถานะเศรษฐกิจที่กำลังถดถอยด้วยเช่นกัน

จากผลกระทบที่เกิดขึ้นในแต่ละด้านนั้น ได้ส่งผลกระทบต่อเนื่องไปยังสภาพจิตใจของผู้นคนในสังคมอีกด้วยเช่นกัน อีกทั้งข้อมูลข่าวสารที่อาจจะมีทั้งข่าวจริง และ ข่าวปลอม ไม่ว่าจะเป็นข่าวการเสียชีวิตจากการเข้ารับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคโควิด-19 หรือข่าวการฆ่าตัวตายเพราะเกิดจากภาวะซึมเศร้า หรือ ความเครียดที่เกิดจากผลกระทบทางเศรษฐกิจ สิ่งเหล่านี้ย่อมไม่เป็นผลดีต่อสังคมอย่างแน่นอน ดังนั้น เพื่อเป็นการเยียวยาด้านจิตใจ กระทรวงสาธารณสุข จึงได้ประกาศนโยบายให้ทุกหน่วยงานในสังกัดกรมสุขภาพจิต และกระทรวงสาธารณสุข ดำเนินการดูแลเยียวยาจิตใจของประชาชน ภายใต้ “แผนฟื้นฟูจิตใจในสถานการณ์การระบาดของ โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 โดยมีการเตรียมความพร้อมในการป้องกันและลดผลกระทบด้านสุขภาพจิตจากทุกภาคส่วน เน้นการดำเนินงานมาตรการเชิงรุกในการให้ความสำคัญกับการดูแลด้านจิตใจและสังคมของประชาชนทั้งในระดับบุคคล ครอบครัวชุมชน สำหรับดำเนินการครอบคลุมทั้งมิติส่งเสริม ป้องกัน บำบัดรักษาและฟื้นฟูจิตใจในประชาชนทั่วไปและกลุ่มเสี่ยงต่าง ๆ ได้แก่ ผู้ป่วยโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) และสมาชิกในครอบครัว ผู้ถูกกักตัว (Quarantine) ผู้เปราะบางทางสังคม บุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุขอีกด้วย (เกียรติภูมิ วงศ์รจิต, 2563)

แนวคิดเกี่ยวกับการสวดมนต์

การสวดมนต์เป็นการแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ และยังเป็นการแสดงออกถึงการเชื่อมโยงตัวเองกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของมนุษยชาติ ที่มีมาคู่กับอารยธรรมทางความเชื่อและศาสนาของมนุษย์ โดยที่มนุษย์แสดงท่าทางที่เรียกกันว่าสวดมนต์พร้อมกับประวัติศาสตร์การพัฒนาอารยธรรมของมนุษยชาติอย่างน้อยก็กว่า 5000 ปีล่วงมาแล้ว ดังนั้นพฤติกรรมในชีวิตประจำวันของมนุษย์ส่วนหนึ่งจึงเกี่ยวข้องกับการสวดมนต์ (เทพพร มังธานี, 2545) การสวดมนต์เริ่มได้รับความนิยมมากในประเทศศรีลังกาส่วนการสวดมนต์ในพระพุทธศาสนามีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล เป็นการสวดในสิ่งที่พระพุทธเจ้าได้ทรงสอนไว้เพื่อไม่ให้ลืมในคำสอนนั้น ๆ และทบทวนในสิ่งที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ดีแล้ว (พระวงศ์สรสิทธิ์ รัตติกโร และคณะ, 2561) และการสวดมนต์ในพิธีกรรมทางศาสนาก็จะมีลักษณะเป็นกระบวนการ เพราะมีขั้นตอนต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบของกระบวนการ นอกจากนี้แล้วในทางพระพุทธศาสนา การสวดมนต์ยังถือเป็นกิจกรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งตามวิถีชาวพุทธ นับเป็นการสวดมนต์เป็นอุบายให้ใจสงบและเป็นการขจัดกิเลสและสร้างศรัทธาปสาทะให้เกิดได้อย่างหนึ่ง (พรหมมรร ไล่สุวรรณ, 2556) ดังนั้น การสวดมนต์ไม่อาจแยกจากศาสนาได้ เพราะเป็นพิธีกรรมสำคัญซึ่งในแต่ละศาสนาที่มีเรื่องของการสวดมนต์ ก็จะมีระเบียบแบบแผนของการสวดมนต์ต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ ส่งผลให้การสวดมนต์ทางศาสนามีหลายวัตถุประสงค์และหลายรูปแบบแตกต่างกันไป

นอกจากนี้แล้ว รูปแบบการสวดมนต์ในพระพุทธศาสนาในแต่ละนิกายก็ยังมี ความแตกต่างกัน อาทิเช่น การสวดมนต์ในพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทในประเทศไทย ก็จะปรากฏในรูปของการสวดพระปริตร มีการสวดแบบเจ็ดตำนานและสิบสองตำนาน เป็นต้น และเมื่อพระพุทธศาสนาเผยแผ่ไปยังนานาประเทศ รูปแบบการสวดมนต์ก็พัฒนาไปตามความเชื่อและประเพณีท้องถิ่น เช่น ในทิเบตเกิดนิกายที่ใช้เสียงสวดมนต์เป็นสื่อเพื่อให้เข้าใจหลักการทางศาสนาและเป็นเครื่องสักการบูชาในศาสนา ซึ่งเรียกว่า “มนตรยาน” (Mantrayana) ส่วนจุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ของการสวดมนต์ในพระพุทธศาสนานั้น (พรหมมรร ไล่สุวรรณ, 2556) กล่าวไว้ว่ามี 2 ประการ คือ

1. สวดธรรมเพื่อรักษาพระศาสนา เป็นการเริ่มจากการสวดพระปาติโมกข์ เพื่อสวดทบทวนพระบัญญัติของภิกษุทั้งหลายในวันอุโบสถหลังจากนั้นการสวดจะเป็นไปในลักษณะแสดงธรรมสอนธรรมและการท่องจำพระสูตรที่พระสาวกทั้งหลายปฏิบัติต่อ ๆ กันมา

2. สวดพระปริตรเพื่อคุ้มครองป้องกันอันตราย การสวดพระปริตรในความเข้าใจของคนทั่วไป คือ การสวดมนต์ทำวัตรเช้าเย็น แต่การสวดมนต์ดังที่ปรากฏในหนังสือสวดมนต์ฉบับหลวงนั้น มีความหมายสองนัย คือ

- 2.1 พระภิกษุสามเณรทำวัตรสวดมนต์ เข้า เย็น มีลักษณะสืบเนื่องจากการประเพณีการรักษาพระศาสนา

2.2 เป็นการสวดเพื่อป้องกันรักษาและคุ้มครองผู้ฟัง โดยนำมาสวดพร้อม ๆ กัน และมีหลักการสวด 3 ประการคือ 1) เพื่อป้องกันภัยพิบัติทั้งหลาย 2) เพื่อความสำเร็จแห่งสมบัติทั้งปวง และ 3) เพื่อกำจัดทุกข์ภัยและโรคทั้งหลาย

การสวดพระปริตรหรือการสวดมนต์เพื่อคุ้มครองป้องกันอันตรายนั้น จะรวมถึงการสวดมนต์เพื่อป้องกันเพื่อให้โรคร้ายด้วยเช่นกัน ตามความเชื่อที่มีมาตั้งแต่อดีตในสมัยพุทธกาล รวมทั้งบันทึกจาก (พระไตรปิฎก ฉบับสยามรัฐ, 2556) อธิบายว่า สาเหตุที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประกาศพระสูตร ‘รัตนสูตร’ นี้ขึ้นมา ก็เพื่อขจัดปัดเป่าภัยความอดอยาก ภัยจากโรคระบาดและภัยจากอมนุษย์เปียดเบียน โดยที่ “บทรัตนสูตร” เป็นบทสวดที่กล่าวสรรเสริญถึงคุณค่าและอานุภาพแห่งพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ในพระไตรปิฎกได้บันทึกไว้ว่า พระสูตรที่พระพุทธเจ้าประทานแก่ชาวเมืองไพสาลี เมื่อคราวประสบวิกฤตการณ์ต่าง ๆ เนื้อหานั้นจะกล่าวถึงคุณพระรัตนตรัย ซึ่งเป็นที่พึ่งทางใจอันเกษม และเน้นคุณธรรมที่สามารถน้อมมารำลึกถึงและปฏิบัติตามได้ คือลดละกิเลสตัณหาให้จางคลายไปโดยลำดับ (พระไตรปิฎก ฉบับสยามรัฐ, 2556) ดังนั้น ชาวพุทธจึงถือเป็นธรรมเนียมสวดพระสูตรนี้เพื่อขจัดโรคร้ายเช่นโรคห่า เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีความเชื่อว่าการสาธยายมนต์บท “รัตนสูตร” หรือ “รัตนปริตร” จะทำให้ได้รับความสวัสดิและพ้นจากอุปสรรคอันตรายทั้งหลายทั้งปวงด้วย มีอีกหนึ่งตำนานเล่าว่า “รัตนสูตร” เป็นพระสูตรที่พระอานนท์เรียนจากพระพุทธองค์โดยตรงเพื่อใช้สวดขจัดปัดเป่าภัยพิบัติที่เกิดกับชาวกรุงเวสาลี พระพุทธองค์ทรงแนะนำให้พระอานนท์น้อมเอาคุณของพระรัตนตรัยคือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ทำสังกิริยาให้เกิดเป็นอานุภาพขจัดปัดเป่าภัยพิบัติทั้งหลาย (กรุงเทพฯธุรกิจ, 2563) “รัตนสูตร” แปลว่า สูตรแก้ว ซึ่งหมายถึงบทสวดที่ว่าด้วยคุณของแก้ว 3 ประการ คือ คุณของพระพุทธเจ้า คุณของพระธรรม และ คุณของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือสิ่งล้ำค่าบรรดามีอยู่ในโลก รัตนะ หรือ แก้ว ถือว่าเป็นยอดแห่งทรัพย์ทั้งหมด เปรียบเหมือนพระพุทธเจ้า พระธรรม พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าที่เป็นยอดแห่งสมบัติอันล้ำค่าของสิ่งที่ควรเคารพนับถือสูงสุด เพราะเมื่อผู้ใดเข้าถึงหรือได้ครอบครองแล้ว ย่อมสามารถทำให้ผู้นั้นได้โลกุตตรสมบัติ คือความพ้นทุกข์ หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดซึ่งเป็นสิ่งที่เทพเทวาทำวามหาพรหมทั้งหลายมีอาภวันดาลให้ได้เมื่อเดินทางไกลไปค้างแรมที่อื่น เมื่อสวดมนต์บท “รัตนสูตร” จะทำให้เจ้าที่เจ้าทางตลอดถึงเทวารักษ์ ภูตผีปีศาจไม่รบกวนและให้การรักษาคู่มือ หากถูกผีเข้าหรือต้องคุณไสย ท่านให้เสกทำน้ำมนต์ดื่ม อาบ จะทำให้ผีทนอยู่ไม่ได้คุณไสยออกจากตัว (ศักดิ์สิทธิ์ พันธุ์ศัพท์, 2563)

บทสวด "รัตนสูตร" หรือ คาถาขจัดโรคร้าย ที่ใช้ในการสวดงานมงคลต่าง ๆ สวดไล่ความอัปมงคล ล้างโรคร้ายอันตรายต่าง ๆ ซึ่งเป็นบทสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย ซึ่งในบันทึกจากพระไตรปิฎก ตอนหนึ่งได้กล่าวไว้ว่า ในสมัยหนึ่งครั้งพุทธกาลนครเวสาลี เกิดเหตุทุกข์ภัย คือมีปัญหาข้าวยากหมากแพง เกิดความแห้งแล้ง อดอยาก มนุษย์ล้มตายกันมากมาย พวกอมนุษย์จึงเข้ามากินซากศพมนุษย์ที่ล้มตาย เรียกว่าอมนุษย์ภัย และพยาธิภัยคือ

มีโรคภัยไข้เจ็บ โรคระบาด เมื่อมนุษย์ล้มตายกันเป็นจำนวนมาก ในครั้งนั้นเจ้าผู้ปกครองนครจึงประชุมกันแล้วจึงทูลเชิญอารทณาพระพุทเจ้าให้เสด็จมาเพื่อโปรดคนในนครเวสาลี เมื่อพระพุทเจ้าเสด็จมาโปรดชาวนครเวสาลี บรรดาหาเมฆก็ตั้งขึ้นในทิศทั้ง 4 ฝนตกจนทำให้เกิดน้ำท่วม พัดพาเอาซากศพที่ตายเกลื่อนกลาดในนครเวสาลีไหลลงไปแม่น้ำคงคาจนหมดสิ้นแล้วโปรดให้พระอานนท์สวดรัตนปริตร ซึ่งเป็นบทสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย แล้วนำน้ำมนต์ไปประพรมทั่วพระนคร ในขณะที่พระอานนท์สวดพระปริตร พวกอมมนุษย์ก็ออกไปจากพระนคร เวสาลี หลังจากนั้นชาวนครเวสาลีก็ทำบุญตลอด 7 วัน แล้วภัยอันตรายต่าง ๆ ก็หมดสิ้นไป เข้าสู่ภาวะปกติ ท่านที่ได้ฟังธรรมจากพระพุทเจ้าต่างพากันบรรลุธรรมเป็นอันมากในครั้งนี้ (ผู้จัดการออนไลน์, 2563)

นอกจากนี้พระปริตรต์บทต่าง ๆ ทั้งเจ็ดสูตรยังมีความมุ่งหมายเพื่อให้เกิดผลต่าง ๆ ในด้านที่ตีสยาม รุ่งเรือง ขจัดซึ่งอุปสรรค เภทภัย อันตราย บาบเคราะห์ทั้งมวล ดังจะให้เห็นได้จากบทขัดตำนานที่เป็นการป้องกันภัยทั้งปวง ทั้งจากมนุษย์ อมนุษย์ สัตว์ โรคต่างๆ และอุปัทวะทั้งหลาย มงคลสูตร สวดเพื่อการขจัดซึ่งเคราะห์อันเกิดจากบาปทั้งปวง เมตตสูตร เป็นการสวดเพื่อคุ้มครองภัยอันตรายจากอมนุษย์ และภูมิพิศจากทั้งปวง ชันธปริตรต์ สวดเพื่อคุ้มครองจากภูและสัตว์มีพิษต่าง ๆ ธชัคคปริตรต์ เป็นการสวดเพื่อคุ้มครองภัยและให้รอดปลอดภัยจากยักษ์และโจร รวมทั้งการปลดปล่อยจากที่สูง อาณานาฎิยปริตรต์ ก็มีคุ้มครองและขจัดอันตรายทั้งจากโรคภัย คนธรรพ์ เทวดา นาค ยักษ์ ท้าวโลกบาลทั้ง 4 และเทวดาทั้งหลายล้วนให้ความคุ้มครองด้วยอาณภาพแห่งพุทธรัตนะ ชยปริตรต์ ก็คือ มหามงคลคาถาที่ทำให้เกิดชัยชนะต่ออุปสรรคทั้งปวง กรณิรัตน์สูตร เป็นการสวดเพื่อขจัดพิบัติภัยทั้งจาก พุทธิภัย อมนุษย์ภัย และพยาธิภัย (เชิดชาย หิรัญโร, 2557) ซึ่งสอดคล้องกับคาถาป้องกันสารพิษและเชื้อโรคร้าย โดยครูบาบุญชุ่ม การสวดคาถานี้เพื่อให้จิตมีเกราะ มีสมาธิจะได้ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่หวาดกลัวเพราะจิตที่เข้มแข็งก็เป็นส่วนสำคัญที่จะช่วยให้ร่างกายแข็งแรง (ฐานเศรษฐกิจ, 2564) ดังเช่นหลักธรรมที่พระพุทองค์ตรัสไว้ว่า “มโนปุพพังคมา ธมมา , มโนเสฏฐา มโนมยา , มนสา เจ ปทุญฺเฐสน” ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยได้ว่า “ใจเป็นนาย กายเป็นบ่าว” ซึ่งหมายความว่า “เรื่องทุกอย่าง เริ่มต้นที่ใจ สำคัญที่ใจ สำเร็จได้ด้วยใจ ถ้าหากใจเสียหายแล้ว ความทุกข์ร้อนความเครียดก็จะติดตามคนนั้นไป” (สุริยะ ใจวงศ์, 2555) ซึ่งจากหลักธรรมดังกล่าวนี้ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ โดยมหาเถรสมาคมจึงได้มีมติครั้งที่พิเศษ 4/2564 ลงวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2564 เรื่อง “การเจริญพระพุทมนต์บท รตนสูตร” เพื่อให้ประชาชนใช้การสวดมนต์เพื่อสร้างขวัญสร้างกำลังใจและเพื่อให้มีสติในการใช้ชีวิตประจำวันให้ปลอดภัยจากการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2564) โดยมุ่งหวังว่าจะให้การสวดมนต์เป็นเครื่องมือที่ช่วยเยียวยาสุขภาพจิตใจของประชาชนในวิกฤติการณ์ครั้งนี้ด้วยอีกทางหนึ่ง นอกจากนี้แล้วผลการวิจัยของ พระครูอุตรขันติคุณ (บุญจันทร์ ชันติวโร) พบว่า การสวดมนต์รตนสูตรในชุมชนท่าลี่ ทำให้จิตใจสงบ ทำให้รู้เท่า

ทันอารมณ์ของตนเองอีกทั้งมีความเชื่อว่า เมื่อสวดมนต์บทรัตนสูตรแล้ว จะทำให้สังขมเกิดความร่มเย็น เป็นสุข สามารถที่จะขจัดโรคภัยต่าง ๆ โดยเฉพาะโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ได้ (พระครูอุตรขันติคุณ (บุญจันทร์ ชันติวิโร), 2564)

การสวดมนต์ด้วยตนเองก็ดีหรือเวลาฟังพระหรือผู้อื่นสวดให้ฟังก็ดี การสวดพระปริตรนั้นมียานาจอานุภาพคุ้มครองป้องกันอันตรายภัยพิบัติต่าง ๆ เกิดความสุขสวัสดิ์มีชัย และยังถือว่าเป็นมงคลไม่มีคำสาปแช่งให้ร้าย เป็นการให้พรแสดงความปรารถนาดีด้วยหลักธรรมสำคัญสองข้อคือสัจจกิริยา และ เมตตาผู้สวดพระปริตรมีเมตตาจิตเป็นเบื้องต้น แล้วสวดด้วยจิตจะช่วยขจัดปัดเป่าให้เขาพ้นทุกข์ ตามความมุ่งหมายของพระปริตรและขณะสวดมีจิตใจมั่นคง ไม่ฟุ้งซ่าน พระปริตรจะบำบัด ขจัดปัดเป่า ป้องกัน คุ้มครอง มีเดช มีอานุภาพ การเปล่งเสียงพระปริตร ด้วยจิตที่เลื่อมใสศรัทธาอย่างแท้จริง พร้อมกับจินตนาการเชื่อว่าเป็นยาวิเศษที่มีสรรพคุณไม่น้อยไปกว่าสมุนไพรทั้งหลาย การตั้งใจสวดย่อมแสดงถึงความเมตตารักใคร่ที่มีต่อกัน เพื่อป้องกันและปัดเป่าภัยอันตรายออกไป เป็นการน้อมนำอานุภาพพระพุทธรูปขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สัจจะและพระธรรม ความเมตตากรุณา ให้แผ่ออกไปกว้างขวาง โดยไม่มีขอบเขต (พระเดชฯ สีลเตโช (ศรีภุงา), 2555) ทั้งนี้ การดำเนินกิจกรรม “การเจริญพระพุทธรูปรัตนสูตร” นั้นสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้กำหนดให้วัดทั่วประเทศประกอบพิธีเจริญพระพุทธรูปรัตนสูตร” หลังจากทำวัตรเย็นทุกวัน โดยเริ่มจากวันที่ 11 พฤษภาคม 2564 โดยที่ กิจกรรมการสวดมนต์ครั้งนี้ไม่ได้เชิญชวนประชาชนมาร่วมสวดมนต์ที่วัด แต่จะเป็นการสวดที่วัดเฉพาะพระสงฆ์และพระสงฆ์จะต้องปฏิบัติตามมาตรการกระทรวงสาธารณสุขอย่างเคร่งครัด นั่งสวดเว้นระยะห่างอย่างน้อย 1 เมตร

สรุป

การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ส่งผลกระทบต่อสังคม ไม่ว่าจะเป็นผลกระทบในด้านเศรษฐกิจ สุขภาพ การศึกษาและที่สำคัญคือผลกระทบต่อสภาพจิตใจ สำนักงานพระพุทธศาสนาโดยมหาเถรสมาคมจึงได้เล็งเห็นความสำคัญด้านจิตใจของประชาชน ซึ่งจากแนวคิด “ใจเป็นนาย กายเป็นบ่าว” จึงได้มีมติเรื่อง “การเจริญพระพุทธรูปรัตนสูตร” เป็นแนวคิดในการให้ประชาชนใช้การสวดมนต์เพื่อสร้างขวัญสร้างกำลังใจและเพื่อให้มีสติในการใช้ชีวิตประจำวันให้ปลอดภัยจากการแพร่ระบาดของโรคดังกล่าว อีกทั้งยังเพื่อเป็นการใช้การสวดมนต์เพื่อช่วยเยียวยาสภาพจิตใจของประชาชนในวิกฤติการณ์ครั้งนี้ โดยที่ในการดำเนินการครั้งนี้เกิดจากความเชื่อว่าบทสวดมนต์ “รัตนสูตร” จะกระตุ้นพลังแห่งความจริงด้วยคุณธรรมของพระรัตนตรัยเพื่อให้เกิดพร ตามที่บันทึกไว้ในพระไตรปิฎก อีกทั้งยังเชื่อว่าการสวดมนต์ครั้งนี้ จะช่วยทำให้จิตใจของประชาชนกลับมาเป็นปกติ เพราะเชื่อว่าการสวดมนต์จะทำให้เกิดสมาธิ มีสติและเกิดปัญญา ซึ่งจะส่งผลส่งผลให้ประชาชนสามารถสงบสติอารมณ์และลดความวิตกกังวลลงได้ รวมทั้งลดความกลัวและ

ความเครียดในสถานการณ์ดังกล่าวนี้ได้อีกทางหนึ่ง โดยที่กิจกรรมการสวดมนต์ดังกล่าวนี้ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้กำหนดให้จัดขึ้นที่วัดทั่วประเทศ โดยให้ประกอบพิธีเจริญพระพุทธมนต์ “บทรัตนสูตร” หลังจากทำวัตรเย็นทุกวัน ซึ่งเริ่มจากวันที่ 11 พฤษภาคม 2564 เป็นต้นไป และให้ปฏิบัติตามมาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) อย่างเคร่งครัด ไม่ว่าจะเป็นการสวมหน้ากากอนามัย (Mask) และการเว้นระยะห่างทางสังคม (Social distancing)

เอกสารอ้างอิง

- กรุงเทพธุรกิจ. (2563). เปิดบทสวด ‘รัตนสูตร’ พระพุทธเจ้าประกาศใช้ปิดเป่าภัยโรคระบาด. เรียกใช้เมื่อ 7 พฤษภาคม 2564 จาก <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/871465?ant>
- กรุงเทพธุรกิจ. (2564). มาทำความรู้จัก โควิดระลอกใหม่ 'เชื้อดู่' กว่า ระลอกเก่า อย่างไร. เรียกใช้เมื่อ 12 พฤษภาคม 2564 จาก <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/935318>
- กองเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและกีฬา. (2563). สถานการณ์ด้านการท่องเที่ยว. ใน รายงานการวิจัย. สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- เกียรติภูมิ วงศ์รจิต. (2563). กรมสุขภาพจิต เปิดการประชุมวิชาการสุขภาพจิต ชีวิตวิถีใหม่. เรียกใช้เมื่อ 25 พฤษภาคม 2564 จาก <https://www.dmh.go.th/covid19/news2/view.asp?id=25>
- เชิดชาย หิรัญโร. (2557). ธัมม คาถา และพระสูตรกับกระบวนการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ในพิธีสืบชะตาล้านนา. วารสารวรรณวิทัศน์, 14(2014), 107-129.
- ฐานเศรษฐกิจ. (2564). คาถาป้องกันสารพิษและเชื้อโรคร้าย โดยครูบาบุญชุ่ม. เรียกใช้เมื่อ 1 พฤษภาคม 2564 จาก https://www.thansettakij.com/content/normal_news/475626?
- เทพพร มังธานี. (2545). ทฤษฎีการสวดมนต์. ใน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ประชาชาติธุรกิจออนไลน์. (2564). ราชวิทยาลัยอายุรแพทย์ฯ วอนรัฐบาลเข้มมาตรการโควิด-19. เรียกใช้เมื่อ 28 เมษายน 2564 จาก <https://www.prachachat.net/marketing/news-655273>
- ผู้จัดการออนไลน์. (2563). เผยที่มาบทสวด "รัตนสูตร" ไล่โรคร้ายตั้งแต่สมัยพุทธกาล. เรียกใช้เมื่อ 9 พฤษภาคม 2564 จาก <https://mgronline.com/travel/photo-gallery/9630000027499>

- พระครูอุตรขันติคุณ (บุญจันทร์ ชันติวโร). (2564). การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยการสวดมนต์ของชุมชนท่าลี่ อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี. *Journal of Modern Learning Development*, 6(3), 81 – 95.
- พระเดชา สีลเตโช (ศรีภูงา). (2555). ความเชื่อของชาวบ้านโคกมอนที่มีต่อคณะสงฆ์วัดโคกมอนในพิธีสวดพระปริตรเพื่อต่ออายุ. ใน *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*. มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- พระไตรปิฎก ฉบับสยามรัฐ. (2556). บทสวดมนต์เล่มที่ ๒๕ หน้าที่ ๕-๙ ข้อที่ ๗. เรียกใช้เมื่อ 7 พฤษภาคม 2564 จาก https://84000.org/tipitaka/pitaka_item/read_page.php?book
- พระวงศ์สรสิทธิ์ รัตติโร และคณะ. (2561). คุณค่าของการสวดมนต์ที่มีต่อพุทธศาสนิกชนไทย: กรณีศึกษาสำนักปู่สวรรค์. *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 3(2), 79-94.
- พรหมมรร ไล่สุวรรณ. (2556). การศึกษาเรื่องการสวดมนต์ที่มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทย : เพื่อศึกษาพุทธศาสนิกชนวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอมือง จังหวัดพิษณุโลก. ใน *วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- พิพัฒน์ รัชกิจประการ. (2563).นักท่องเที่ยวต่างชาติปี 62 โต 4.2% จีนเข้าไทยเฉียด 11 ล้านคน. เรียกใช้เมื่อ 10 พฤศจิกายน 2563 จาก <https://www.isranews.org/isranews-short-news/84811-tourism.html>
- วิดิเนียร์ มายอร์. (2555). การศึกษาแรงจูงใจการท่องเที่ยวและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางมาเที่ยวบ่อน้ำร้อนรักษะวารินและบ่อน้ำร้อนพรังจังหวัดระนอง. ใน *วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยว คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์*. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- ศักดิ์สิทธิ์ พันธุ์สิทธิ์. (2563). บทสวดมนต์ รัตนสูตร. เรียกใช้เมื่อ 8 พฤษภาคม 2564 จาก <https://www.lcbp.co.th>
- ศูนย์บริหารสถานการณ์ โควิด-19 (ศบค.). (2564). สถานการณ์ โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019. เรียกใช้เมื่อ 11 พฤษภาคม 2564 จาก <https://www.thaigov.go.th/>
- สมประวิณ มันประเสริฐ. (2563). ผลกระทบของโรคระบาดโควิด-19 ต่อเศรษฐกิจไทย สมประวิณ มันประเสริฐ. เรียกใช้เมื่อ 2 มิถุนายน 2564 จาก <https://www.krungsri.com/th/plearn-plearn/economic-covid-impact>
- สาธิต ปิตุเตชะ. (2564). กรมสุขภาพจิต เปิดการประชุมวิชาการสุขภาพจิต ชีวิตวิถีใหม่ “MCATT: New normal ERA” แลกเปลี่ยนเรียนรู้ การดำเนินงานช่วยเหลือเยียวยา

- จิตใจของทีม MCATT. เรียกใช้เมื่อ 2 มิถุนายน 2564 จาก <https://www.dmh.go.th/covid19/news2/view.asp?id=25>
- สำนักข่าวอิศรา. (2564). กทม.-ปริณทลใช้เตียงไอซียูแล้วกว่า 80% เร่งเพิ่มห้องรองรับผู้ป่วยหนัก. เรียกใช้เมื่อ 1 พฤษภาคม 2564 จาก <https://www.isranews.org/article/isranews-news/98081-isranews-st-2.html>
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.). (2564). ผู้สัมผัสความเสี่ยงสูง ติดเชื้อ-แพร่เชื้อได้ง่าย เลี่ยงคลุกคลีกับสมาชิกในบ้าน. เรียกใช้เมื่อ 25 เมษายน 2564 จาก www.thaihealth.or.th
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2564). หนังสือ ด่วนที่สุด ที่ พศ 0006/3410. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สุริยะะ ใจวงศ์. (2555). ใจเป็นนายกายเป็นบ่าว. เรียกใช้เมื่อ 2 มิถุนายน 2564 จาก <http://kalasin3.go.th>
- อนุตตร จิตตินันท์. (2564). ประกาศที่ รอ.ทั่วไป 54/2564 เรื่อง วิกฤติการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19). เรียกใช้เมื่อ 5 ตุลาคม 2564 จาก <http://www.rcpt.org/index.php/>